

Mitt biologiska liv

MATTIAS IWARSSON TEXT

DET BÖRJAR MED suddiga minnen från utkanten av Lindesberg. Bakom staketet började skogen och bondgården Hagaberg med alla sorters djur. Mina lärarföräldrar tog tidigt med oss barn ut i skogen. Båda föräldrarna hade ett växt- och trädgårdsintresse; pappas stenparti med inhandlade perenner från Bergianskas fina sortiment och mammas fina blombuketter. Alla växterna hade namn. Så även äppelsorterna i vår stora trädgård. Buketterna kunde innehålla några smörbollar *Trollius europaeus*, daldockor sa mamma, plockade vid den lilla bäcken som rann genom hästhagen dit vi ofta gick.

Från småstad till storstad

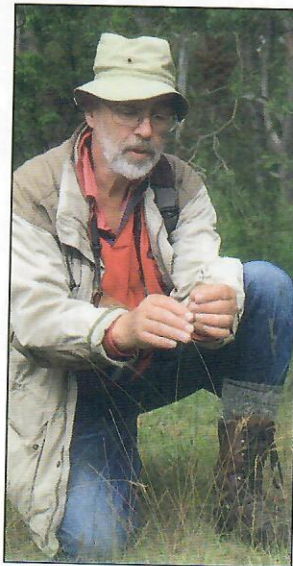
Har man sedan en storebror med ringmärkningstillstånd, slöjnat och fågelfällor blir biologispåret självklart. Längre var yrkesvalet klart, jag skulle bli konservator. Vi besökte en i Gusselby som hade en duvhök i voljär och där fick jag äntligen se hur djuren såg ut inuti. Bilutflykterna gick ibland till lokaler för guckusko *Cypripedium calceolus* och jag kände tidigt till nästrot *Neottia nidus-avis* och purpurknipprot *Epipactis atrorubens* efter vägen till Lejakärret. Vid Bromsjöbodarna smög vi på tranorna som dansade. Sommarsemester på Gotland med djupdykningar i diket efter "rosenduntrav" hade kunnat bli en riktig bilolycka. Då låg "Kroken" i handskfacket.

Efter flytten till Gamla Uppsala blev det mycket cykelutflykter. Ensam begav jag mig till Vittulsberg och upptäckte Sjödyn i skogen. En riktigt svart skogsgöl med stort gungfly runtom. Mest var det fåglar som gällde när jag gick med i fältbiologerna men även en hel del fjärilslarver följde med hem och hamnade i mina glasburkar. Ibland tog jag in burkarna under vintern och en gång hade jag tre snabelsvärmare i taket på julafton.

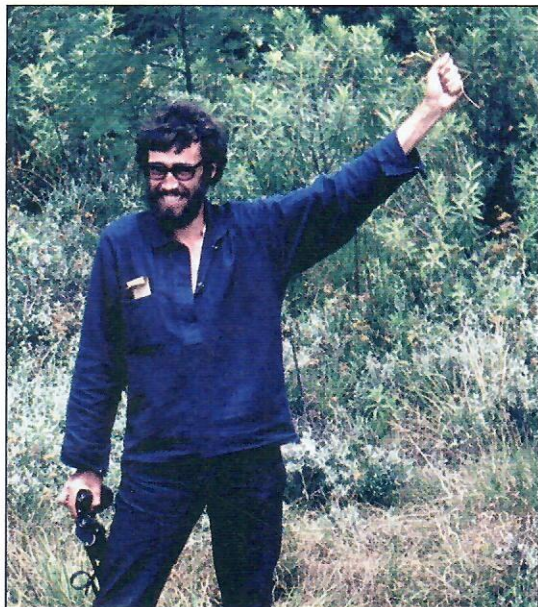
Ett tidigt besök i Ingvar Nordins arbetsrum på Systematiska institutionen vid Uppsala Universitet, i Linnéanum satte nog sina spår. Stora högar med herbarieark, oj vad spännande. Av honom lärde jag mig att se historiska spår i naturen på Tjärö i Blekinge, där hade han naturvårdskurser för ungdomar. Vi letade diken efter en 1700-talskarta (kopia) som markerade inägomark. En del växter fanns kvar från den tid när ytan varit en åker eller en äng. Vi röjde en hel del slån också! Mest spännande var nog ändå ringmärkningen av ungar i måskolonin under bombardemang uppifrån.

Botanister kan åka till Afrika

Skolstudierna sköttes med vänster hand. Det var nog lite tur att jag kom in på tvåbetygskursen i botanik efter gymnasiet. Då hade jag tillbringat en hel sommar som turistguide på Stora Karlsö och insett det stora värdet av att kunna visa de engelska turisterna växterna med

En kursdeltagare passade på att fota när jag tittade på sandsvingel *Festuca polesica*. Då Gotska Sandön är nationalpark måste allt examineras på plats. Inga växter får plockas. FOTO MATILDA ANDERSSON 2012.

I blåblus och med kikaren tillgänglig har jag hittat en intressant växt som hålls upp på ett karaktäristiskt sätt. Mt Kenya 3700 m.ö.h.

FOTO INGVAR BACKÉUS 1972.

Malakitsolfågel som söker nektar i en häckplantering av *Leonotis leonurus*. Carl von Linné hade den och två andra *Leonotis*-arter i odling i Linnéträdgården på sin tid. Bilden är tagen på Flower Valley Farm, Gansbaai, Sydafrika.

FOTO MATTIAS IWARSSON 2008.

deras namn på latin. Den floristiska delen av kursen blev en stor framgång och då lärde jag också känna amanuensen Mats Thulin som är en vän för livet. Han hade redan sparat in på Afrikastudier och där öppnades en dröm om upptäcktsresor, som närts sedan 12-årsåldern. Efter zoologi- och kemistudier fick jag ett år på mig att fundera på fortsättningen, medan jag tjänstgjorde som vapenfri tjänstepliktig i Västerås.

Afrika nästa

Ja, det var Afrikabotanik som gällde. En resa till mina blivande svärföräldrar som arbetade i riktig regnskogsmiljö i centrala delen av Kongo Kinshasa, gav många lärdomar om hur man reser i tropikerna och ett första litet herbarium med mest pantropiska ogräs. Olov Hedberg blev min chef på Systematisk botanik och försåg mig med ett lämpligt 3-betygsämne omfattande pollenstudier av östafrikanska Caryophyllacéer. Senare åkte jag till Kew Garden and Herbarium och mötte storforskarna inom Lamiaceae som kunde tipsa om lämplig forskningsinriktning. Det blev efter lite fundering på släktet *Pycnostachys*, istället det fågelpollinerade lejonöronsläktet, *Leonotis*, som jag valde. Här kom det in lite fågel också, solfåglar som pollinerare stimulerade mig till flera besök på Riksmuséet och Zootis (Zoologiska Museet) i Uppsala. Det blev en rolig studie av pollen från skinnlagda solfåglar (dvs som flåtts och torkats) från hela Afrika. På museerna fanns ganska omfattande samlingar skinnlagda fåglar. Jag kunde samla pollen från fågelnäbbarna och faktiskt i några fall få fram vilken växt fågeln besökt innan den dog, bland annat mina lejonöron.

Att hitta en ny växtart

Forskningsämnet visade sig vara mycket svårt på grund av den otroligt stora utbredningen och den underliga variationen hos *Leonotis*. Från början mer än 50 arter som med tiden minskade på grund av synonymer. Häftigaste växtfynden i mitt liv blev att få se tre nya arter i släktet *Leonotis* som jag hittade i Malawi.

Två var kanske väntade eftersom jag sett herbarieark från andra samlare men den tredje i Chitipa i norra Malawi var närmast en chock. Det blev en otrolig upplevelse av att se en 5 m

På södra sidan av Gotska Sandön växer en ek vars stam överlagrats med ett metertjockt sandlager. Den blev mycket lättklättrad och här är hela botanikgruppen med ledaren högst upp till vänster.

FOTO MATILDA ANDERSSON 2012.

hög buske med fantastiskt vackra, stora blommor. Den fick heta *L. grandis* när det blev publicerat. Insamlingsresorna blev många och långa och även med en hel del hemlängtan när vår familj berikats med barn.

Äntligen ett fast jobb

Efter en resa till Sri Lanka (ledd av Folke Fagerlind) började jag besöka och studera levande exemplar av växterna som vi insamlat. De odlades i Tropiska växthuset i Botaniska Trädgården i Uppsala. Ofta fick jag sällskap av Örjan Nilsson. Vi fick bra kontakt och han rekryterade mig till Botan. Doktorsavhandlingen hamnade i byrålådan och jag fick genast stort ansvar vid Botaniska Trädgården. Det var särskilt den utåtriktade verksamheten som passade mig. Vi hade hand om Linnéträdgården och Linnés Hammarby också så arbetet blev mycket varierande och stimulerande.

En senkommen Fil Lic

När Magnus Lidén senare blev chef för Botan fick jag en möjlighet att lyfta upp mitt manus ur byrålådan. Då hade jag dessutom fått hjälp av Yvette Harvey som var forskare på Kew Herbarium. Först lade jag fram en lic-avhandling i Uppsala och sedan jobbade vi om materialet till en världsmonografi över släktet *Leonotis* (en av de 9 arterna har pantropisk utbredning) som publicerades i Kew Bulletin. Genom den kontakten fick jag också möjlighet att bidra till fyra internationella floraprojekt i Afrika, från Eritrea i norr till Sydafrika i söder. Jobbet på Botan skapade också andra kontakter som gjorde det möjligt för mig att få skriva om mikroförökning av extrema björkar och hur jakthundar kan skadas av småax från några gräsarter på Gotland. Tillsammans med Ingvar Nordin beskrev jag en helt unik ask i Botan, fingerask, med ursprung på Gotland.

Från Botan till biologisk mångfald

Efter många år vid Uppsala universitet gick jag 2004 över till CBM, Centrum för biologisk mångfald vid SLU. Där hamnade jag direkt som redaktör, in i det stora bokprojektet Etnobiologi i Sverige. Mot slutet av min tjänstgöring där fick jag möjlighet att göra en skrift om kvarstående trädgårdsväxter som publicerades i en serie utgiven av Riksanantikvarieämbetet.

Fritidsbotanik och småföretagare

Det har blivit en hel del botanik på fritiden också. I 20 år hade jag en fältkurs för allmänheten i Fjällnäs, Härjedalen, som jag tog över efter Örjan Nilsson. Senare fick jag även ta över Olle Olssons botanikkurs på Gotska Sandön. Den senare håller jag fortfarande på med, numera i samarbete med Studieförbundet Bilda. Jag har rapporterat en hel del fynd till de lokala floraprojekten. Under många år inventerade jag ett par rutor till Gotlandsfloran. Båda hade mer än 600 arter. De här floraprojekten har gjort att jag lärt känna många aktiva botanister. Att inventera är ett mycket bra sätt att hålla sina kunskaper vid liv. Man måste ju varje vår plocka upp alla namn och kännetecken samt titta på växtgrupper man kanske inte är så alldeles intresserad av. De senaste åren har jag lett en grupp på "De vilda blommornas dag" i Hågadal. En floristikkurs för Uppsala Senioruniversitet har också blivit en uppskattad aktivitet. Ett par artiklar om epifyter i Sverige har gjort att jag kommit i kontakt med flera biologer som tycker det är intressant att det finns så många arter (omkring 120) som kan växa uppe i träd. Den senaste vetenskapliga artikeln 2014 innehöll en mikrosatellitundersökning (en sorts DNA-studie) av gamla hängaplar *Malus* i Sverige och Finland och publicerades tillsammans med min finska kollega Leena Lindén.

Numera har jag ett företag Mattias Biologi och gör som konsult uppdrag av olika slag inom botaniken och trädgårdsområdet. Jag ser med tacksamhet tillbaka på alla roliga samarbeten jag fått ha och nu när jag pensionerats har jag möjlighet att skriva om allt som inte hanns med under mitt arbetsliv.

Kontakt

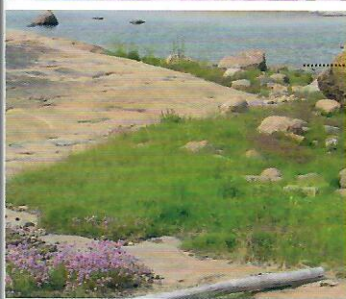
Mattias Iwarsson
Malma Bergsväg 26
75645 Uppsala
Mattias.Biologi@telia.com
www.mattiasbiologi.se

Daphne

ÅRGÅNG 31:1 2020

Innehåll

-
-
-
-
- 1 Ordföranden har ordet – *Jan Y Andersson*
 - 2 Thomas Karlsson till minne – *Niina Sallmén m fl*
 - 4 Hårnervmossa *Campylopus introflexus* i Södermanland och Uppland – en art på väg norrut – *Niklas Lönnell*
 - 7 Floraväktarresan i maj 2019 med fokus på backsippa, ryl och lungrot – *Jan Y Andersson*
 - 13 En åländsk pärla till naturreservat är Nåtö – *Eva & Olof Åkerblom*
 - 15 Åland, några aspekter på flora och vegetation – *Bengt & Lena Jonsell*
 - 20 Nya lokaler för åsstarr i Uppland – *Mats Thulin*
 - 24 UBF:s ruderatexkursion i Uppsalatrakten – *Ingvar Sundh*
 - 28 Najaden Bellman aldrig såg – *Henry Gudmundson*
 - 29 Botaniststafetten: Mitt biologiska liv – *Mattias Iwarson*

Omslag: Berggurka *Thladiantha dubia*. Foto Ingvar Sundh.